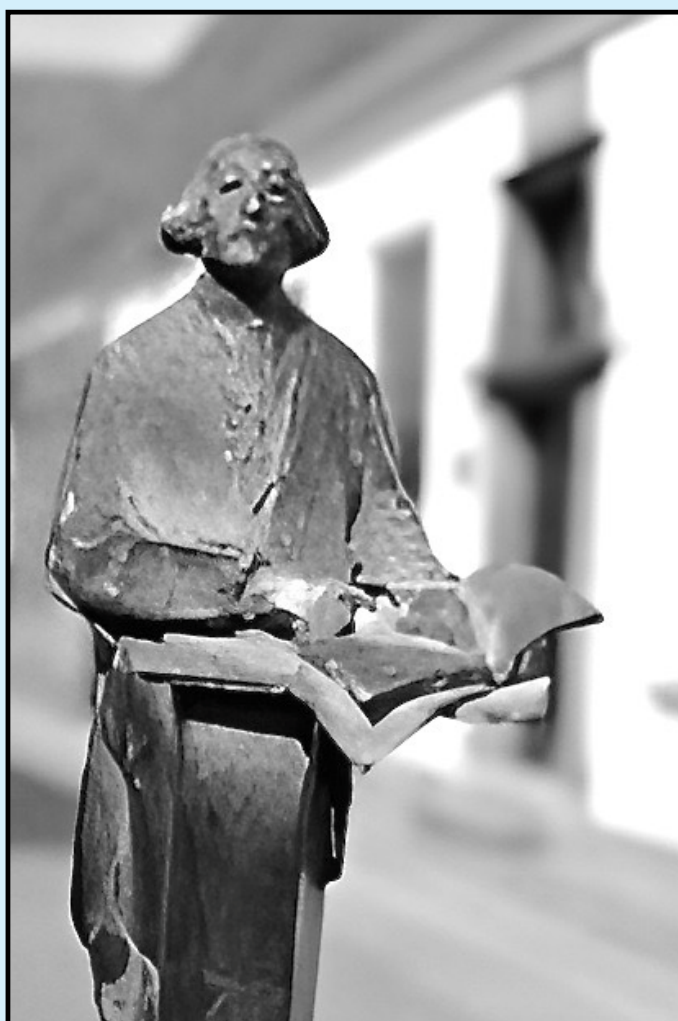

weerbare democratie

lezing door Dick L. Berlijn
generaal b.d. en oud-commandant der strijdkrachten

De Grootte Sociëteit
SINDS 1897 OLDENZAAL

Stichting mr. J.W. Racerprijs

D.L. Berlijn
spreker

F.J. van der Vaart
dagvoorzitter

W. Slingerland
co-referent

INLEIDING

'Goedemiddag dames en heren, in het bijzonder onze inleiders, de heer Dick Berlijn en mevrouw Willeke Slingerland, alsmede dagvoorzitter, de heer Frans Jozef van der Vaart.

Fijn dat u in zo'n groten getale bent gekomen voor de hoogst actuele en bijzondere mr. J.W. Racerlezing: **Weerbare Democratie**.

De stichting mr. J.W. Racerprijs is in het leven geroepen met als doel het gedachtengoed uit te dragen van de rechtshistoricus mr. Jan Willem Racer.

Wie was eigenlijk mr. J.W. Racer ?

Racer leefde van 1736 -1816 en was advocaat en later ook burgemeester van Oldenzaal. Hij heeft met succes gestreden voor democratische rechten van de Twentse steden en voor verbetering van het lot van de Twentse boeren. Racer is van grote betekenis geweest als pleitbezorger voor de verlichte ideeën van de Nederlandse patriottenbeweging, die ruim tweehonderd jaar geleden als grondslag worden beschouwd voor onze huidige parlementaire democratie.

De stichting hecht bijzonder veel belang aan het plaatsen van het **gedachtengoed** van Racer in de huidige tijd. Er zijn veel zorgen over het functioneren van westerse democratieën.

Met de lezing Weerbare Democratie wil de stichting bijdragen aan het maatschappelijk debat en ontwikkeling in de geest van Racer. Het woord is nu aan onze dagvoorzitter, Frans Jozef van der Vaart, die zichzelf en beide referenten zal voorstellen en inleiden. Een interessante en boeiende lezing gewenst!

*Jan Weierink,
voorzitter stichting mr. J.W. Racerprijs*

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Frans-Jozef van der Vaart,
dagvoorzitter van de lezing weerbare democratie

*Dames en heren goedemiddag!
Wij zijn vandaag op zoek naar een 'weerbare
democratie'. Althans, zo heb ik het thema van
vanmiddag verstaan.*

Als wij het hebben over democratie, dan hebben wij het misschien wel over de belangrijkste erfenis van de oude Grieken. Als wij het over democratie hebben, dan hebben wij het over de bestuursvorm waarin de wil van het volk de bron is van een legitieme machtsuitoefening.

U moet zich voorstellen dat in de vijfde eeuw voor Christus de vrije Atheners, verenigd in de Volksvergadering, de ekklesia, stemden over wetgeving en over benoemingen. Ze konden zelfs, als er sprake was van machtswellust, stemmen over excommunicatie van medeburgers. Die werden dan domweg verbannen. Dat was nog eens een systeem! Van daaruit ontwikkelde zich in de loop van de eeuwen de democratie tot de parlementaire democratie. Denkt u aan de Franse revolutie van 1789 waarbij de macht van de koning, de adel en de Kerk betuigd werd ten gunste van de burgerij.

Denkt u aan de revoluties van het midden 19e eeuw, waarbij de midden- en arbeidsklasse opkwam om een positie in het politieke bestel op te eisen.

Eén van **die voorvechters** bij ons in Nederland was **mr. Jan Willem Racer.**

Resultaat was uiteindelijk die vandaag nog kennen hebben. Maar die demokratie, verdient onderhoud. Waarbij nog steeds het motto is: regeren voor en door het volk.

**Regeren voor en
door het volk**

de democratie zoals we en in ons hart gesloten democratie staat vandaag onder

Ik denk dat het een heel goed initiatief is van de organiserende stichting, de stichting die de naam van Racer draagt, om een lezing te organiseren over democratie. Nota bene juist hier, op deze plaats, in het woonhuis van mr Racer, daar waar mr Racer ook het het ambt van advocaat uitoefende. De advocatuur was ook jarenlang mijn achtergrond.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Hoe houden wij, en dat is een klemmende vraag, de democratie vitaal?

Denkt u aan Ter Apel waar mensen uit den vreemde wachten op hun lotsbestemming. Denkt u aan de mijnbouwschade in Groningen, denkt u aan de Kindertoeslagen-affaire?

Misschien is het geheim wel het geheim dat de schrijver Ilja Leonard Pfeijffer in zijn laatste roman *Alkibiades* (Amsterdam 2023) onthult. Hij laat een karakter in zijn boek, de grote Griekse staatsman Perikles, zeggen: ‘maak gewone burgers onderdeel van iets groters dan zichzelf’. Dat ‘iets groters’ is dan de democratie.

Pfeijffer beschrijft hoe Alkibiades meeneemt op de tempel gebeeldhouwwerk van aanschouwen, waarbij

‘Maak gewone burgers onderdeel van iets groters dan zichzelf’

Perikles zijn adoptiefzoon de Akropolis op, om boven de Akropolis op, om boven Athene Polias het beeldhouwer Pheidias te in plaats van mythologische scènes is afgebeeld hoe de burgers van Athene eens per jaar plechtig de peplos (gewaad) aan Athene overhandigen. Voor het eerst in de geschiedenis van de beeldhouwkunst zijn niet de goden maar burgers afgebeeld. Dat was sensationeel. De burgers staan in de democratie van Perikles centraal en krijgen door het beeldhouwwerk van Pheidias eeuwige roem.

Maak burgers onderdeel van iets groters, iets groters dan geld, eigenbelang of pietluttigheden, geef hen een gemeenschappelijk ideaal dat zin geeft aan hun leven.

De titel van vandaag suggereert dat het antwoord op de vraag, hoe houden we de democratie vitaal, gelegen is in weerbaarheid.

Als wij het hebben over weerbaarheid, dan zitten daar twee hele belangrijke kanten aan. Aan de ene kant dat je opkomt voor de eigen wensen, dat je toeziet op de eigen grenzen, op je eigen behoeftes. Maar tegelijkertijd dat je rekening houdt met de wensen, de behoeftes en de grenzen van anderen.

Ik denk dat dat heel wezenlijk is. Waar het om gaat is, om met de grote filosoof Immanuel Kant (1724-1804) te spreken, de ‘inherente menselijke waardigheid’. Wij moeten mensen ‘wekelijks’ zien, niet zozeer als middel, maar als doel. Als je het mij vraagt, is het van belang, en die kans krijgen we vanmiddag, om vragen te stellen. Ik realiseer mezelf als geen ander, hoe vooringenomen ik ben, hoe vol ik zit met allerlei vooroordelen over situaties waarover ik in de krant lees of op de televisie zie.

Je kunt alleen maar die vooroordelen de wereld uit helpen door vragen te stellen en elkaar dus via een vraag- en antwoordspel werkelijk te verstaan. De filosoof Hans- Georg Gadamer (1900-2002) leert mij dat zodoende de horizonten van de vraagsteller en die van degene die antwoord geeft zullen samensmelten. Op het einde van zijn (arbeidzaam) leven werd Gadamer gevraagd naar de kern van zijn filosofie. Zijn antwoord: **'Het zou kunnen dat de ander gelijk heeft'**. Het is mij uit het hart gegrepen.

Vanmiddag is een uitnodiging om elkaar te bevragen, uitgangspunt en al doende ook elkaar echt te verstaan. En daar hebben we ook 'hulpmiddelen' bij. Als ik tenminste zo vrij mag zijn om onze sprekers als zodanig te betitelen: Dick Berlijn en Willeke Slingerland. Zij zullen ons helpen om de ingewikkelde materie terug te brengen tot overzichtelijke, hanteerbare brokken.

En we doen dat als volgt.

Zo dadelijk geef ik Dick Berlijn het woord. We hebben overigens afgesproken dat we elkaar zullen tutoyeren. Na het verhaal van Dick, zeg maar de keynotespreker, hebben we een referent. Dat is Willeke Slingerland. Zij zal als eerste reageren op het verhaal van Dick om vervolgens u vrij baan te geven om alle vragen te stellen die u op uw lever heeft.

Dat is een mooi vooruitzicht.

Ik stel graag nog even Dick wat verder aan u voor.

Alhoewel, misschien dat volstrekt onnodig.

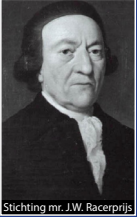
Dick Berlijn is generaal b.d. Tot 2008 werkzaam bij defensie, gevormd op de KMA en nadien in Canada en op de hogere straf opleiding. Nadien onder meer F 16 piloot, Bevelhebber van de Luchtmacht, Commandant der Strijdkrachten. Thans is hij werkzaam als consultant.

Ik denk dat wij met Dick Berlijn een fantastische spreker in ons midden hebben om af te trappen op zoek naar het antwoord op de vraag:

Wat is nu een weerbare democratie?

Graag geef ik hem het woord.

Weerbare democratie

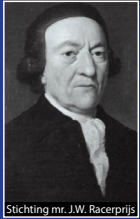
Geachte aanwezigen. In de eerste plaats wil ik het bestuur van de Grootte Sociëteit danken voor de uitnodiging om vanmiddag de eerste Jan Willem Racer lezing te mogen verzorgen. Ik beschouw dat als een bijzonder voorrecht. Daarnaast hoop ik dat ik gedurende het komende half uur het één en ander kan vertellen dat tot overpeinzingen aanleiding geeft.

Het onderwerp waarover ik vanmiddag ga spreken is onze democratie. Eigenlijk een vreemd onderwerp voor mensen van mijn generatie. Als je je hele leven in een samenleving hebt geleefd waarin die democratie een vanzelfsprekendheid was, lijkt het bespreken van dit onderwerp haast overbodig. Maar volgens een enquête van mei dit jaar is voor een flink deel van onze jeugd – 30% - die democratie helemaal niet vanzelfsprekend. Wellicht dat een autocratie, een dictatuur dus, ook wel zou kunnen? Ik moest wel even slikken toen ik dat las. Het bespreken van onze democratie of de weerbaarheid daarvan is dan wellicht toch niet zo gek.

Dames en heren. Mijn achtergrond is Defensie. Na mijn schooltijd ben ik in dienst gegaan. Het was de tijd van de Koude Oorlog. Een tijd waarin de samenleving onder de dreiging leefde van een **nucleair conflict**.

Alles moest worden gedaan om dat verschrikkelijke scenario af te wenden. Een sterke, goed uitgeruste en geoefende krijgsmacht moest het Warschau Pact afschrikken om een oorlog te beginnen. Het was de tijd van de Mutual Assured Destruction, de situatie waarin een conflict met zekerheid het einde van beide

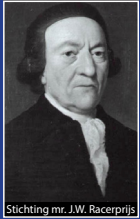
partijen zou betekenen. Hoge paraatheid en veel oefenen moesten ervoor zorgen dat de tegenstander niet zou denken dat hij deze oorlog zou kunnen winnen en in de verleiding zou komen om de eerste stap te zetten.

Na het vallen van de **Muur in 1989** werd alles anders. Het Warschau Pact viel uiteen en enige tijd later leek ook de nucleaire dreiging te zijn verdwenen. Vervolgens ging de NAVO zich meer richten op conflicten in de periferie van onze samenleving. Dus behalve het veilig blijven stellen van het NAVO grondgebied, kreeg onze Defensie ook veelvuldig de opdracht operaties uit te voeren buiten het verdragsgebied. Waren dit eerst voornamelijk operaties op de Balkan, later zagen we Nederlandse militairen terug in Irak, de Arabische Golf, Afghanistan en Noord Afrika. Inzet in gebieden waar de samenleving eigenlijk niet meer functioneerde en er geen sprake was van democratie.

Vrijheid van meningsuiting, mensenrechten, een onafhankelijke rechtspraak en een vrije pers bestonden daar niet of waren opgehouden te bestaan.

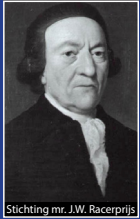
Terug in Nederland drong de vraag zich vaak op waarom een samenleving in die landen niet functioneerde en in Nederland wel. Naast de voor de hand liggende zaken als veiligheid, goed onderwijs, werkgelegenheid, gezondheidszorg, huisvesting, eten, schoon drinkwater etc, ontbrak het in die landen aan een ander cruciaal element, namelijk vertrouwen. Vertrouwen in de overheid, de politie, de journalistiek, justitie, de data op basis waarvan wij met elkaar zaken doen of beslissingen nemen. Een element dat grosso modo in ons land gelukkig nog wel in voldoende mate aanwezig is.

Er valt in ons land natuurlijk altijd wel iets te mopperen, maar dat staat in geen verhouding tot de situatie in die crisisgebieden. Vertrouwen is een cruciaal onderdeel voor een goed functionerende samenleving.

Militairen die naar **conflictgebieden** worden uitgezonden worden goed voorbereid. Het materiaal moet goed zijn, de eenheden goed opgeleid en optimaal getraind, geweldsinstructies duidelijk etc. In dat voorbereidingstraject stopt Defensie veel tijd, geld en energie. Een ander belangrijk onderdeel van die voorbereiding is ook kennisoverdracht van de cultuur en de geschiedenis van het land waar de militairen naartoe gaan. Vragen als waar komt het conflict vandaan, wat heeft er in het verleden gespeeld en wat zijn de achterliggende

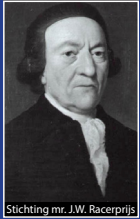

oorzaken van de strijd komen aan de orde. Zaken die cruciaal zijn om in crisisgebieden de juiste afwegingen te kunnen maken en de juiste beslissingen te kunnen nemen. Over het belang van het kennen van de geschiedenis het volgende.

Mijn vader was militair. Hij diende in het Koninklijk Nederlands Indisch Leger, het KNIL. Na de militaire academie in Breda koos mijn vader ervoor terug te gaan naar Indië waar hij een deel van zijn jeugd had doorgebracht. Als infanterist heeft hij in de **Javaanse jungle patrouilles** moeten lopen en spannende momenten meegemaakt. Over die periode deelde hij niet veel met zijn kinderen, maar als hij dat deed dan sprak hij met respect over sommige van zijn mannen. Hij vertelde dan dat de Molukkers in zijn eenheid – ook KNIL militairen - de dapperste krijgers waren. Moedig en niet snel bang. Als klein jongentje maakte dat veel indruk op mij.

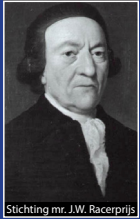
De patrouilles door de jungle waren volgens mijn vader niet mals en het lopen door het oerwoud heeft hij op enig moment vaarwel gezegd en koos hij voor de vliegerij. De vliegopleiding gebeurde na de Japanse inval in Java in **Jackson Mississippi in de VS**. Na het voltooien van de vliegopleiding belandde hij in Australië, waar hij vanaf het vliegveld Bachelor in het noorden van Australië in zijn **Mitchel bommenwerper** missies vloog tegen de Japanse vloot. Bij één van die missies werd het toestel van mijn vader getroffen door Japans luchtdoelartillerie. Het zwaar gehavende toestel kon de thuisbasis Batchelor evenwel bereiken. Na de capitulatie van Japan keerden de KNIL militairen naar Java

terug, maar in 1949 was de tijd in Indië voor het KNIL voorbij en keerden militairen definitief naar Nederland terug. Ook de Molukse KNIL soldaten werden gerepatriëerd, maar verloren bij aankomst in Nederland hun militaire status. Een vernedering die nog generaties later zou worden gevoeld. Niet veel later zou blijken dat de Nederlandse regering bovendien niet van plan was zich hard te maken voor de terugkeer van deze KNIL-ers. Langzaam maar zeker vervloog voor die groep de hoop ooit nog naar de Molukken terug te keren. Het gevoel door de regering te zijn verraden werd steeds sterker en zou later aanleiding zijn voor de gijzelingen door de tweede generatie Molukkers.

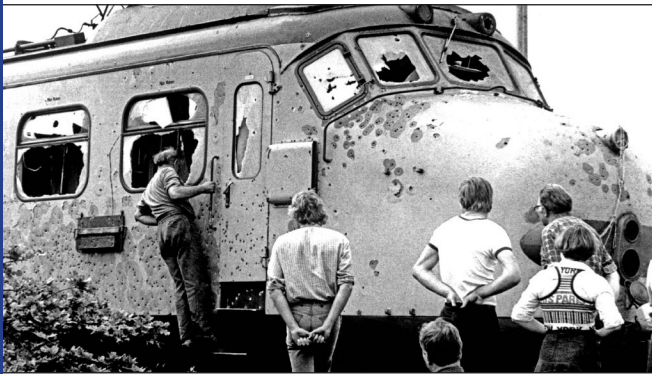
Na de middelbare school ben ik ook naar de **KMA** gegaan. Ik wilde ook vliegen. Na de vliegopleiding in Canada volgde de plaatsing op de F-104 Starfighter op Vliegbasis Leeuwarden.

Stichting mr. J.W. Racersprijs

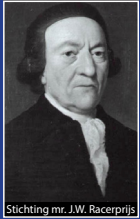
In die tijd roerden Molukse jongeren zich om aandacht te vragen voor het onrecht dat hun ouders, in hun ogen, was aangedaan. De Molukse gemeenschap in Nederland voelde zich door de Nederlandse overheid vernederd en in de steek gelaten. Er was toen kennelijk geen Pieter Omtzigt die het voor deze groep opnam. De pijn, verdriet en frustratie van hun ouders moest door de jongeren worden rechtgezet en geweld werd daarbij niet geschuwd. Bij de **eerste kaping** in de buurt van Wijster in 1975 werden 3 passagiers in koelen bloede

geëxecuteerd. Mede daarom besloot de regering bij de kaping bij de Punt in 1977 met geweld aan de bezetting een einde te maken. Door in full afterburner steeds weer laag over de trein te vliegen moest het overdonderende kabaal van de 6 Starfighters van Leeuwarden voor een afleiding zorgen voor de mariniers, die de bevrijding van de gegijzelden voor hun rekening namen. Ik was één van die vliegers. Bij die operatie kwamen 2 gegijzelden en 5 gijzelnemers om het leven. Op een enkeling na steunde de Nederlandse bevolking de bevrijdingsactie. De rechtsorde binnen onze democratie moest immers worden hersteld.

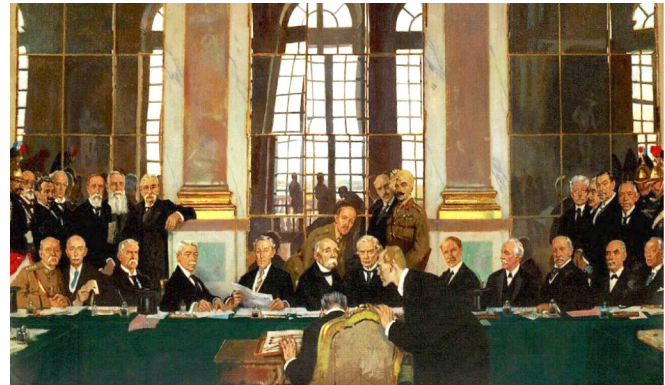
Door de kapingen was er in die tijd weinig sympathie te bespeuren voor de Molukkers. Door de verhalen van mijn vader over zijn Molukse strijdmakkers tijdens zijn KNIL-jaren voelde dat voor mij dubbel. Hoewel ik de kapingen natuurlijk veroordeelde, begreep ik de jongeren wel. Hoe de Nederlandse regering in het verleden met hun ouders was omgegaan is niet niks. Als je jarenlang de verhalen van je ouders over het verraad van de Nederlandse regering hebt gehoord, en hun verdriet hebt gezien, en het

gevoel hebt dat Nederland niet naar je luistert, dan kan ik me wel voorstellen dat mensen uit wanhoop extreme dingen ondernemen. Nooit goed te praten, maar toch. Als de geschiedenis van de Molukse militairen beter was begrepen, waren de opeenvolgende regeringen dan anders met deze minderheid omgegaan? Waren de kapingen dan wellicht niet gebeurd? We zullen het nooit weten.

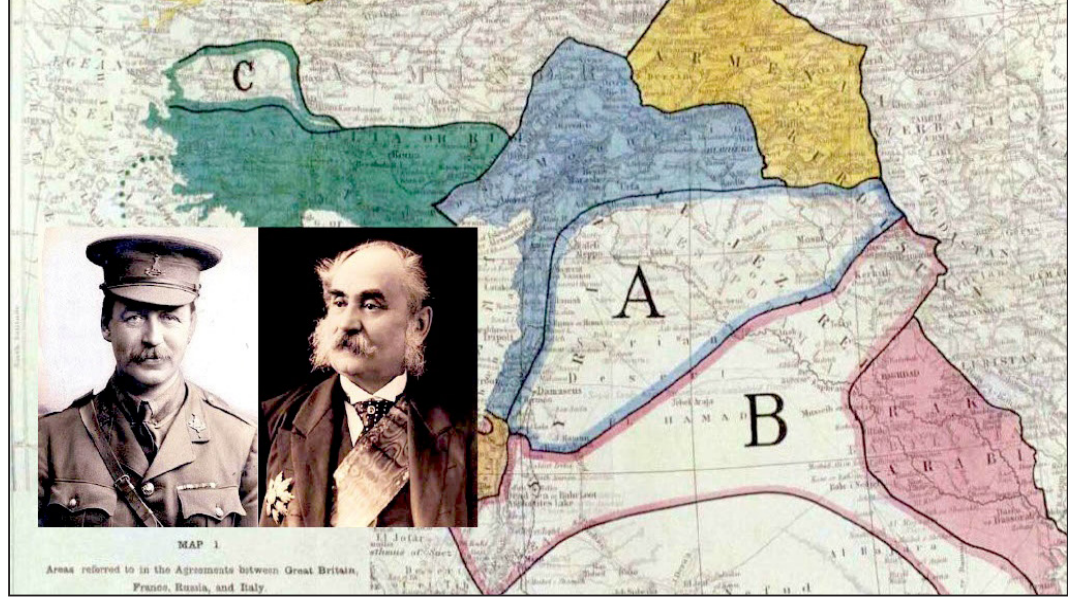
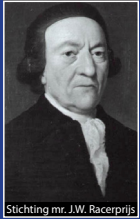
Een ander voorbeeld van het belang van het kennen van de geschiedenis gaat over het volgende. Een paar jaar geleden zag ik een indrukwekkende documentaire op het Duitse ZDF met de titel "**Blutiges Erbe**". De documentaire vertelde het verhaal over de achtergrond van de al jaren durende ellendige aanslagen in het Nabije Oosten of aanslagen in het Westen, die daar vandaan komen.

De documentaire schetst het Ottomaanse rijk en de gebeurtenissen na de Eerste Wereld oorlog. Die oorlog eindigde in 1918 met de Verdrag van Versailles. Met dat verdrag werd een einde gemaakt aan het Duitse Rijk. Duitsland verloor oa. delen van het Rijk aan de overwinende landen, moest zijn wapenindustrie ontmantelen en werd onder curatele gesteld. Dat verdrag werd door de Duitsers als zeer vernederend ervaren hetgeen later werd gezien als één van de belangrijkste oorzaken voor de Tweede wereld oorlog.

Minder bekend is echter het tegelijkertijd gesloten **verdrag van Sèvres**, het verdrag dat het einde betekende van het Ottomaanse Rijk. Als medestanders van de Duitsers tijdens de Eerste Wereld Oorlog, moesten de Turken ook worden gestraft. Grote delen van het rijk werden afgenomen. De huidige president van Turkije, Erdogan, refereert nog regelmatig aan dat verdrag om daarmee het, in zijn ogen, verwerpelijke buitenlandbeleid van het Westen te benadrukken. Met name de Engelsen en de Fransen deden zich aan dit feestmaal -het ontmantelen van het Ottomaanse Rijk- tegoed.

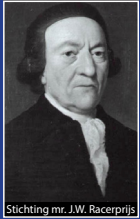
Zonder acht te slaan op gebiedsgrenzen van volkeren werden nieuwe landsgrenzen getrokken. Zo ook de huidige grens tussen Syrië en Irak. Tot op de dag van vandaag is in de islamitische wereld deze Sykes/ Picot linie een bron van boosheid en frustratie. Zo zou volgens de makers van de documentaire tegenwoordig elk Arabisch jongentje of meisje dat verdrag en de betekenis ervan kennen. Het gevoelde, grote onrecht dat de Arabische volkeren is aangedaan wordt voor hen springlevend gehouden. Als wij, in de westerse wereld, die geschiedenis niet kennen, kunnen we ook niet begrijpen waar die boosheid en frustratie vandaan komt en dus ook niet aanvoelen wat we vooral wel en niet moeten doen. De gebeurtenissen van toen inspireren nog altijd generaties om dat vermeende onrecht te wreken. Het kennen van de geschiedenis en het inzicht dat ons dat zou moeten geven, zou ons moeten behoeden voor het maken van grote fouten. Fouten die we zouden kunnen maken door in bepaalde situaties in te willen grijpen of militairen naartoe te willen sturen. Of juist niet.

Wat moet dit voor ons betekenen?

Als we de huidige, vaak gewelddadige, wereld in deze staat niet aan de volgende generaties willen doorgeven, maar de geweldsspiraal willen doorbreken zullen partijen bereid moeten zijn met elkaar te gaan praten. Als men elkaar beter kent zal ook ruimte ontstaan voor wederzijds begrip. Dan wordt het ook mogelijk om rekening met elkaar te gaan houden en met elkaars gevoelens. Zal dat makkelijk zijn? Nee, natuurlijk niet, maar het is de enige weg. Verwijt u mij maar naïviteit en niet realistische verwachtingen. Of dat zo is zal de toekomst uitwijzen. Maar als we niet bereid zijn, of de moeite willen nemen, die zo belangrijke eerste stap te zetten – het kennis nemen van de geschiedenis – dan zullen we nooit met elkaar in gesprek komen en dan wordt het dus ook nooit beter.

Als we bij elkaar aan tafel zitten en het lukt toch niet nader tot elkaar te komen, "so be it". Maar dat zou niet moeten gebeuren omdat wij de geschiedenis niet kennen en daardoor niet in staat zijn begrip voor de ander op te brengen.

Dat zou eeuwig zonde zijn.

De Italiaanse schrijver **Antonio Scurati** zegt in een NRC interview van 7 juni jl. over ons historisch besef: “We zijn ons historisch inzicht kwijt en leven in een eeuwigdurend heden”. Einde citaat. En dan zijn fouten makkelijk gemaakt.

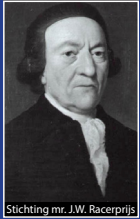
Over waarom zaken soms fout gaan het volgende. In een dynamische snel veranderende omgeving is het lastig om overzicht te houden van relevante gebeurtenissen. Dat geldt niet alleen voor jachtvliegers tijdens ontmoetingen met tegenstanders in de lucht, maar ook in lastige – snel wijzigende - gevechtssituaties op de grond. En dat geldt niet alleen voor soldaten, maar natuurlijk ook voor dynamische - snel veranderende - situaties in de civiele samenleving. Het houden van dat overzicht is cruciaal voor het nemen van de juiste beslissingen. Het scheiden van de hoofd- en de bijzaken is vaak niet eenvoudig. Worden de juiste prioriteiten gesteld? Zien we iets over het hoofd? Missen we bepaalde informatie? Als het overzicht niet juist is, is de daarop gebaseerde analyse onjuist en zijn de beslissingen die we vervolgens nemen dus vaak verkeerd. Dat stellen we meestal achteraf vast.

Waarom zaken fout gaan kent natuurlijk ook andere oorzaken. Zonder dit wetenschappelijk te kunnen of hier te willen onderbouwen denk ik dat er globaal vijf hoofdoorzaken zijn.

Ofwel mensen zijn niet goed opgeleid op de systemen die zij moeten bedienen of waarmee ze moeten werken, of zij zijn niet gemotiveerd om het juiste te doen, of de juiste middelen ontbreken om het werk goed uit

te voren, of men beschikt niet op het juiste moment over de juiste informatie. Een belangrijk element van de “buiten categorie” is echter de soms slordige of onduidelijke belegging van verantwoordelijkheden. Het lijkt erop dat we het

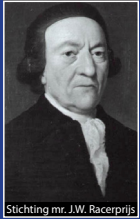

Stichting mr. J.W. Racersprijs

prettig vinden om een verantwoordelijkheid soms te beleggen in een groep, zoals “de raad”, “het bestuur” of “het comité”. Als zaken dan fout gaan zijn we niet de enige die op de blaren moeten zitten. Daardoor echter, worden systemen foutgevoelig. Bij Defensie hebben we geleerd dat verantwoordelijkheden helder moeten worden belegd bij één enkele persoon of functionaris. Cruciaal om misverstanden te voorkomen. In mijn slotwoord kom ik daar op terug.

Dames en heren. We leven in een sterk en snel veranderende wereld. Door onder andere de **ontwikkelingen in de IT** is onze wereld en de manier waarop wij leven in een ware stroomversnelling gekomen. Het heeft onze samenleving drastisch veranderd. De manier waarop wij communiceren, nieuws vergaren, contacten leggen, zaken doen, kennis delen, tot besluiten komen etc, lijkt op geen enkele manier meer op de wereld van nog maar 50 jaar geleden. De komst van het internet heeft onze wereld behoorlijk op zijn kop gezet en dat medium ontwikkelt zich nog steeds en met toenemende snelheid. Het alweer niet zo heel nieuwe internet protocol IPv6 en de 5G technologie en het daarmee mogelijk geworden internet of things zorgt voor een ware tsunami van data. Data, die bij integer gebruik voor spectaculaire ontwikkelingen kunnen zorgen in de wetenschap, de medische wereld, het optimaliseren van bedrijfsprocessen en goederen stromen, omgaan met schaarse goederen etc etc. Gooi daar het sausje van AI overheen en “the sky lijkt the limit” te zijn geworden. Er zit natuurlijk ook een andere, donkere kant aan die medaille. **Cyber crime** is niet meer weg te denken, fake news vertroebelt onze waarneming en oordeelsvermogen en het lijkt moeilijk te zijn geworden instanties en autoriteiten nog te vertrouwen. En Fake news en onwaarheden hebben een bijzondere eigenschap. In het boek “Conflict” van Generaal buiten dienst **David Petraeus** en **Andrew Roberts** wordt een studie aangehaald van het Amerikaanse MIT. In die studie ontdekte men dat de

waarheid er 6 maal langer over doet om 1500 mensen te bereiken dan onwaarheden en dat nep nieuws een 70% grotere kans had om te worden gedeeld op social media dan nieuws dat waar was. Het zo cruciale vertrouwen voor het functioneren van onze samenleving dreigt daardoor te worden ondermijnd.

Ook op andere gebieden verandert er veel. Op geopolitiek vlak staat de wereld niet stil. China heeft het westen op veel vlakken voorbij gestreefd en zal in toenemende mate de internationale politiek domineren. Dat land leidt per jaar 700.000 ingenieurs op.

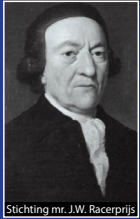
De VS slechts 70.000. Dat zegt iets over de potentie en **ambitie van China**.

President Xi eist in toenemende mate een rol op op het wereldtoneel. Of het nu gaat om de aanwezigheid van de Chinese marine in de Zuid Chinese zee of in de rol van vredesbemiddelaar in het conflict in het Midden Oosten. China zal de komende decennia een factor zijn om rekening mee te houden en in belangrijke mate de geopolitieke agenda gaan bepalen. En de VS? Het politieke systeem in de VS lijkt niet meer zo stabiel te zijn als het in het verleden ooit was. Europa

lijkt voor de VS minder belangrijk te worden hetgeen voor dit deel van de wereld grote consequenties zal hebben. Intern polariseert de VS steeds meer en argumenten in het politieke debat lijken er steeds minder toe te doen.

Het zijn van **republikein of democraat** bepaalt de positie in discussies, niet het gewicht van de argumenten. Men is het in de VS steeds minder met elkaar eens en de uitkomst van de verkiezingen volgende maand

Stichting mr. J.W. Racerprijs

beloofd mogelijk niet veel goeds. In **Rusland** hebben we te maken met een president die terug wil naar het in zijn ogen eens zo machtige Russische rijk. In zijn ogen moeten de landsgrenzen van de voormalige Sovjet Unie in ere worden hersteld, hetgeen alles bepalende consequenties zou hebben voor landen als Moldavië, Estland, Letland en Litouwen.

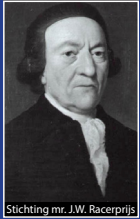
Maar ook de rest van Europa zal dat niet ongemoeid laten. Onze vrijheid van handelen zal daardoor drastisch veranderen. De internationale rechtsorde lijkt minder een "orde" te zijn dan eerder verondersteld. Na bijna 80 jaar woedt er weer een grote oorlog op het Europese continent en het einde van die oorlog lijkt voorlopig niet in zicht.

En al die veranderingen raken ons, ook op het persoonlijke vlak. Het zorgt ervoor dat mensen onzeker worden. Verandering die we zelf initiëren kunnen we aan, maar verandering die van buiten af op ons afkomt zorgt voor stress en onzekerheid. Het gevoel het overzicht en de controle te verliezen **desoriënteert** en leidt af van de zaken waarmee we ons eigenlijk bezig zouden moeten houden. Het veroorzaakt angstgevoelens die we graag achter ons willen laten. Er bestaat daardoor een grote behoefte weer controle over zaken te krijgen*.

** "Het neoliberalisme heeft de belofte niet waargemaakt om meer welvaart voor iedereen op te leveren. De overheid heeft zich steeds verder teruggetrokken en ondernemers veel vrijheid gelaten. De werkelijkheid is dat meer rijkdom bij minder mensen terecht is gekomen. Door privatisering van nuts- en andere overheidsvoorzieningen - die met de gemeenschapsinspanning tot stand zijn gebracht - zijn op optimalisering van winst gerichte instellingen geworden. De kosten voor de gebruikers van essentiële voorzieningen stijgen.*

In delen van het land verdwijnen bus- en treinverbindingen, bibliotheken en andere voor de kwaliteit van leven belangrijke zaken. De verschillen tussen rijk en arm zijn te groot geworden en voelen niet langer als rechtvaardig. Steeds meer mensen voelen zich niet gezien of misdeeld."

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Als er dan iemand is die zegt dat hij dat voor ons kan regelen heeft zo'n persoon al snel de aandacht. Een bepaalde categorie politici maakt handig gebruik van die onrustgevoelens en de wens om weer de baas te worden over de ontwikkelingen. En voilà, de populist verschijnt ten tonele.

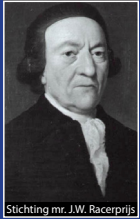
Om overtuigend te zijn worden zaken door hem of haar niet moeilijker voorgesteld dan strikt noodzakelijk. Sterker nog, hoe eenvoudiger de oplossingen des te beter. Het helpt de populist om de zaken zo voor te stellen dat er

een acute bedreiging voor de achterban is die hij of zij weg kan nemen. Daarbij wordt er gebruik gemaakt van wat **Ezra Klein** in zijn boek "Why we're polarized" "Identiteit politiek" noemt. Kort samengevat houdt dat in dat wordt ingespeeld op het gevoel dat een bepaalde groep, met een bepaalde identiteit - bijvoorbeeld de autochtone witte man, of de veteraan, of de hardwerkende middenstander - iets wordt afgenomen waar die groep vroeger wél over beschikte of meende recht op te hebben.

Bijvoorbeeld, in het geval Trump, "The election was stolen, we have to fight like hell". Of in het geval van Farage: "We have to take back control from the bureaucrats in Brussels".

Of: in het geval van onze Nederlandse populistten: "De oorspronkelijke bewoners hadden voldoende werk en dat wordt door de nieuwkomers afgenomen". De groep wordt belangrijker dan de argumenten. Het wordt wij tegen zij. Het is winnen of verliezen. Het debat verhardt en de nuances verdwijnen. De feiten doen er niet meer toe. "Dat zijn ook maar meningen" hoor je dan. De media krijgt de schuld en justitie wordt verdacht van partijdigheid. Scurati zegt daarover,

Stichting mr. J.W. Racerprijs

ik citeer: "Wie wetenschappelijke, technische kennis heeft, wordt gewantwoord, in diskrediet gebracht, gemarginaliseerd.

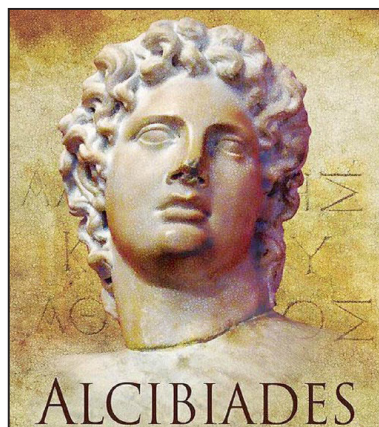
Er is geen respect meer voor feiten, kennis en ervaring. Voor populisten is die marginalisering van kennisdragers noodzakelijk, want kennis is de bron van een kritische houding jegens de macht. Een belangrijke vervolgstap in dit proces is het "misbaar" maken van kennis en macht. Zodra kennisdragers succesvol zijn gemarginaliseerd wordt kritiek geven of oppositie voeren, ook niet langer getolereerd. Ze maken geen tegenstander maar een vijand van je. Vervolgens wordt het parlement in diskrediet gebracht".

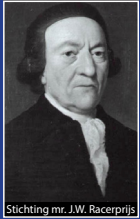
Dames en heren, nog veel meer dan de veranderingen op geopolitiek gebied of de ontwikkelingen op het gebied van de informatie technologie, is onze onderlinge verdeeldheid, aangewakkerd door polarisatie, in onze snel veranderende wereld het grote probleem van de Europeanen onze eigen samenleving

en daarmee de grootste bedreiging voor onze democratie. We lijken het niet eens te kunnen of willen worden over hoe we met die veranderingen om moeten gaan. Of het nu om het klimaat gaat, de stikstof problematiek, de emigratie of de oorlog in Oekraïne: in ons eentje kunnen we weinig, maar gezamenlijk en verenigd kunnen wij die veranderingen aan. De grote vraag is dan ook: "hoe voorkomen wij dat we uit elkaar drijven, polariseren?"

De **filosofe Hannah Arendt** pleitte voor het behouden van ruimte om met elkaar in gesprek te blijven. Tussen de partijen of groepen moet ruimte blijven bestaan om elkaar en elkaars standpunten te horen. Ook al ben je het niet met elkaar eens. Zij noemde dat "tussenruimte".

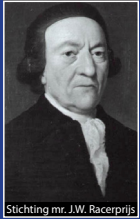

Alcibiades was een Griekse politicus en veldheer, die leefde van 450 tot 404 voor Christus. Deze neef van Pericles en vriend van Socrates speelde een belangrijke rol in de politiek van Athene en de democratische processen van zijn tijd. Ilja Leonard Pfeiffer laat in de historische roman over Alcibiades de hoofdpersoon zeggen, ik citeer: "Een wantrouwend en verdeeld volk kan leiders afzetten en beleid saboteren, maar het kan geen staat besturen".

Wat later zegt Alcibiades: "De democratie erodeert door de obsessie voor pietluttigheden en details. Achterdocht knaagt onophoudelijk en de metselspecie van vertrouwen in de collectieve zaak wordt met elk incident verder afgebikt tot zij verpulvert en het bouwwerk instort dat ooit solide leek. Een autocratie kan maatschappelijke coherentie goedschiks of kwaadschiks afdwingen, maar een democratie functioneert uitsluitend bij de gratie van het breekbare vertrouwen in haar wetten en instituties". Einde citaat, maar ik herhaal het graag: een democratie functioneert uitsluitend bij de gratie van het breekbare vertrouwen in haar wetten en instituties.

En historicus **Geert Mak** meent dat bijvoorbeeld het fascisme de democratie niet vernietigt, maar de democratie zichzelf dreigt te vernietigen. Door decadentie en luiheid. Hij zegt, ik citeer wederom: "We hebben het over de rechtstaat, de verdragen, maar de kern van de democratie is een soort wellevendheid, een ongeschreven systeem dat er onder ligt van elkaar begrijpen, het verlies accepteren, ook de gerechtelijke uitspraken. Dat diepe systeem van de democratie wordt op dit moment bedreigd en dat was in de jaren 30 ook zo". Einde citaat. En dit is volgens mij de essentie, de democratie kan niet zonder wellevendheid, fatsoen, tussenruimte, elkaar willen verstaan, de ander dezelfde rechten te geven die wij zelf wensen te ervaren.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Waarom kost het ons zoveel moeite om dat te begrijpen?

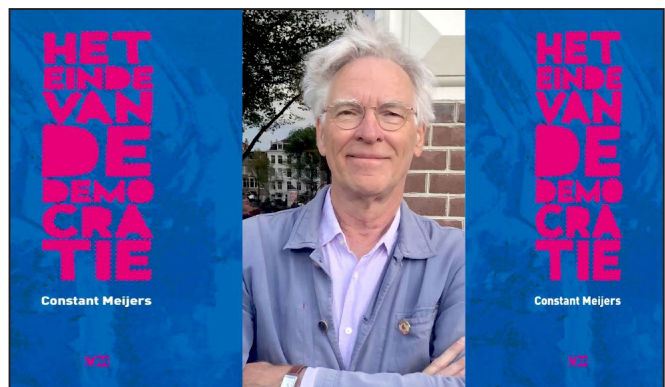
Dames en heren. Aan het begin van mijn lezing gaf ik aan dat 30% van onze jeugd een autocratie niet perse verwerpelijk vindt. Beseft die jeugd wat het betekent om in een land te leven waarbij je voor het uiten van een afwijkende mening kan worden vervolgd? Waar mensenrechten worden beschouwd als decadentie? Beseft die jeugd wel dat de media en de rechtspraak cruciale pijlers zijn van de democratie en daarom beschermd moeten worden?

De vraag stellen is hem beantwoorden. Er is kennelijk werk aan de winkel.

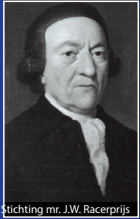
In juni van dit jaar stelde de staatscommissie die aanbevelingen doet over de rechtstaat dat onze rechtstaat in een staat van verwaarlozing terecht is gekomen. Evenzeer zorgelijk. Ik vertelde u over de Molukkers die zich langjarig niet door de staat gehoord voelden. En we hebben gezien waar dat toe heeft geleid. We hebben in het recente verleden meer van dit soort zaken voorbij zien komen. De gaswinning in Groningen, de slachtoffers van de toeslagen affaire. Als burgers zich gedurende vele jaren niet gehoord voelen of serieus genomen voelen gaan er ook situaties ontstaan waarin burgers het geloof in de democratie gaan verliezen.

Constant Meijers in zijn boek "Het einde van de democratie" zegt hier onder anderen over, ik citeer: "Ook vreest een groot aantal mensen, met name de

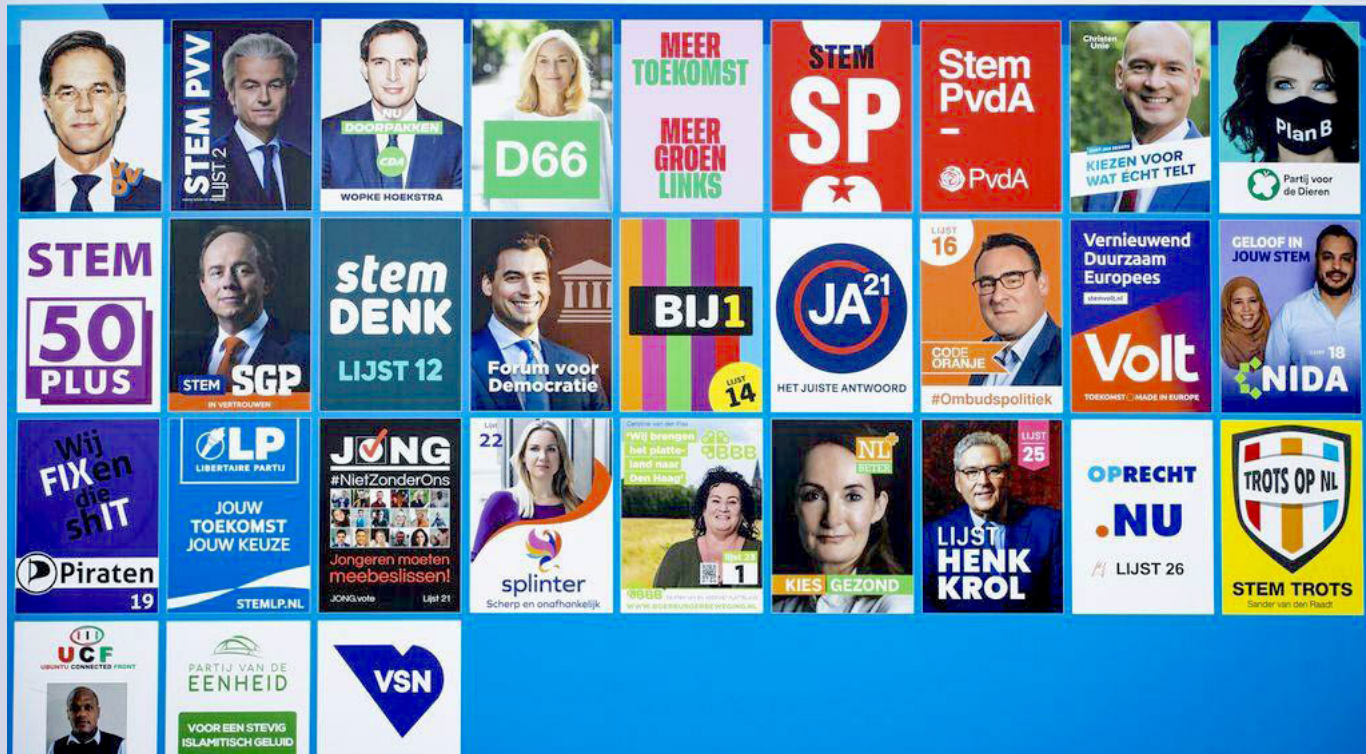
economisch zwakkeren, dat ze er in de nabije toekomst economisch op achteruit zullen gaan, wat ook niet bijdraagt aan het vertrouwen in de bestuurders. En al helemaal niet als keer op keer blijkt dat onze overheid niet in staat is grote problemen

op te lossen. Als onze overheid bij belangrijke kwesties er niet in slaagt duidelijk te maken wat het collectieve belang is, dan valt een land vanzelf uiteen in deelbelangen, in groepen die hun eigenbelang gaan verdedigen, hun onvrede omzetten in acties." Einde citaat. Hij stelt overigens ook dat het niet helpt om **20 partijen in het parlement** te hebben. Het klinkt misschien heel democratisch maar in de praktijk blijkt die fragmentatie eerder een verzwakking dan

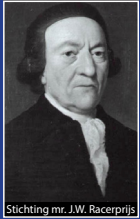

Stichting mr. J.W. Racerprijs

een versterking. Aangezien splinterpartijen weinig in de melk te brokkelen hebben, maken ze ongeremd gebruik van de mogelijkheid om moties in te dienen, in de hoop er een minuscuul “moment of fame” mee binnen te halen. Dat ze met hun motielawine een soepele voortgang van het parlementaire proces frustreren, lijkt van secundair belang. De huidige politieke constellatie brengt volgens Meijers geen saamhorigheid maar tweespalt, polarisatie en vulgariteit. Tegenstellingen verdiepen, systemen lopen vast, politici draaien om de hete brij heen, geitenpaadjes worden gezocht en noodverbanden worden aangelegd, terwijl voor samenwerken vertrouwen nodig is. Vertrouwen in wat de mensen om je heen in de zin hebben, vertrouwen in wat de overheid van plan is.

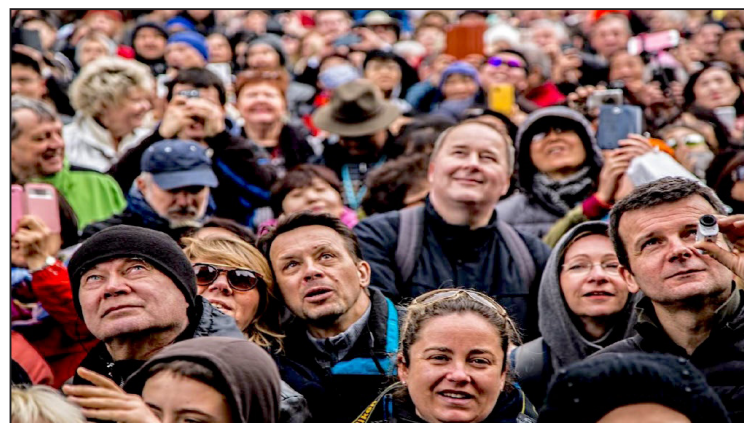
In een **volwassen democratie** moeten alle argumenten worden gehoord en serieus worden genomen. Dus niet in winnaars en verliezers denken, maar ervoor zorgen dat iedereen zich gehoord en erkend voelt. We moeten de andere geluiden niet terzijde schuiven omdat dat beter in onze kraam van pas komt, maar in het belang van onze democratie willen horen. Dat gezegd zijnde, als een besluit op democratische wijze tot stand is gekomen is het niet normaal om die democratisch genomen besluiten te ondergraven.

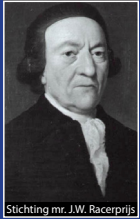

Dames en heren, ik kom tot een afronding. Kennis en inzicht van de geschiedenis moet ons behoeden voor het maken van de verkeerde keuzes, zoals het vermoeden dat een autocratie ook niet verkeerd is. We moeten beseffen dat in onze snel veranderende wereld onze democratie niet vanzelfsprekend is en kwetsbaar is en dat die moet worden beschermd. Aanvallen op de pijlers van die democratie zijn verwerpelijk.

De snelle veranderingen in onze wereld doen ons snakken naar zekerheid, maar juist dan zouden we alert moeten blijven op het tegengaan van “wij – zij” denken. De verdeeldheid is onze grootste vijand en de grootste bedreiging voor onze kwetsbare democratie. Onze democratie heeft iedereen nodig, heeft samen nodig. Niet verharding en verdeeldheid. Volksvertegenwoordigers met name dienen daarin het goede voorbeeld te geven. Wat parlementariërs zich in het debat in de Tweede Kamer permitteren wordt al snel de norm in het maatschappelijke verkeer. We moeten in gesprek blijven en naar elkaar blijven luisteren. Wellevendheid en fatsoen zijn geen lege of ouderwetse begrippen, maar zijn ook in deze tijd essentiële dragers van onze democratie. Om onze democratie veilig te stellen dragen we allen verantwoordelijkheid. U en ik, persoonlijk.

Iedere dag. Dat is niet iets wat we aan een overheid of andere instanties kunnen of mogen overlaten. Onze democratie is van ons allen en daar zit wel een probleem. Zaken die van ons allen zijn komen er in de regel vaak bekaaid vanaf.

Er dreigt dan een situatie waarin niemand zich verantwoordelijk voelt.

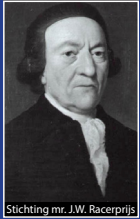
Denkt u maar aan het klimaat of het internet. Bij die onderwerpen is het ook vaak onduidelijk wie waarvoor verantwoordelijk is. Dat vraagt extra aandacht. De overheid heeft de dure plicht het vertrouwen van de burgers niet te schaden, terwijl wij burgers de eveneens dure plicht hebben om de cruciale pijlers van onze democratie – zoals de onafhankelijke rechterlijke macht of de vrije pers - te beschermen tegen uitholling of aanvallen.

Daarnaast moeten we ons bewust blijven van het belang van het vertrouwen voor het functioneren van onze democratie. Zo is het vermeende verminderde vertrouwen in de politiek ook schadelijk voor de democratie. Daar moeten we mee aan de slag. Het helpt bijvoorbeeld niet als we over verkiezingsbeloften blijven spreken in plaats van ambities. In ons land hebben we te maken met coalities waarbij compromissen onvermijdelijk zijn. Alleen bij een absolute meerderheid kan een partij verweten worden een belofte niet na te komen. Die absolute meerderheid van één partij heeft ons land nooit gekend. Het is dus altijd schipperen. Het verduidelijken daarvan helpt wellicht het vertrouwen in de politiek en daarmee in onze democratie terug te winnen.

En, wij moeten in onze dialoog blijven streven naar het handhaven van de tussenruimte die Hannah Arendt bedoelt. Is dat makkelijk? Nee, maar wel noodzakelijk als wij onze breekbare democratie willen behouden.

En willen we dat wel? Voor onze militairen en civiele hulpverleners, die in crisisgebieden hebben gediend en daar het disfunctioneren van een samenleving

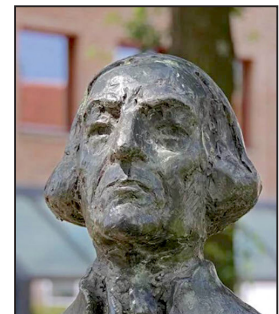
hebben aanschouwd, of voor hen die in een dictatuur hebben geleefd en daaruit zijn ontsnapt, is dat geen vraag meer. Onze democratie is kwetsbaar en niet vanzelfsprekend en dat zouden we ons meer bewust moeten zijn. Als we willen dat we dat beter gaan realiseren, zouden we wellicht moeten beginnen door hardop naar elkaar uit te spreken in wat voor land wij eigenlijk willen leven en waarvoor wij – ieder voor zich - verantwoordelijk zijn. *Zoiets als*

“In dit land:

- Koester ik de grondwet en onze democratie
- Verketter ik andersdenkenden niet
- Ben ik solidair met minderbedeelden
- Stel ik mijn oordeel uit tot na het beschouwen van alle feiten
- Geef ik ruimte om andere meningen te horen
- Begrijp ik het belang van de onafhankelijkheid van de rechtspraak en de pers
- Doe ik geen uitspraken die deze belangrijke pijlers van onze democratie schaden
- Begrijp ik het belang van openbaarheid van bestuur
- Begrijp ik het belang van de gematigde toon en wellevendheid
- Behandel ik anderen zoals ik zelf behandeld wil worden”

Dames en heren. Jan Willem Racer was een patriot, die zich heeft ingezet voor onze parlementaire democratie zoals wij die nu kennen. Die democratie is er niet vanzelf gekomen. Het heeft vele jaren geduurd om die te laten worden zoals die nu is.

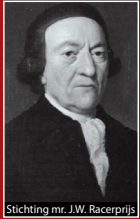
**Die democratie heeft zorg en onderhoud nodig,
van ons allemaal. Iedere dag.**

Dank u voor uw aandacht.

Dick Berlijn

Aankondiging Willeke Slingerland.

Hoe goed bestuur te realiseren binnen de netwerk samenleving ze doet onderzoek naar financieel economische criminaliteit, polarisatie, de impact van digitalisering op onze democratie. Het zijn zo van die punten die het verhaal van Dick raakt.

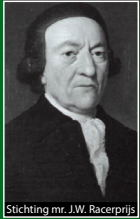
. . . Maar dat is nog niet alles. Willeke is sinds 10 jaar nationaal rapporteur corruptie voor de Europese Commissie. Haar lectoraat doet onderzoek. Niet alleen ver weg, Ik heb zowat opgeschreven, Jemen, Palestina, Duitsland, Aruba, maar ook binnen de eigen regio.

De regio waar de Saxion Hogeschool actief is. Voorheen was het teamleider voor General Motors in de UK en ze was fractiemedewerker binnen de Tweede Kamer voor D'66.

Ik vraag u aandacht voor Willeke Slingerland?

Frans-Jozef van der Vaart,
dagvoorzitter

Weerbare Democratie.

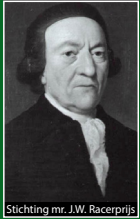
Een reactie op de mr. J.W. Racerlezing 2024 door Willeke Slingerland

Democratie en rechtsstaat zijn geen rustig bezit, zoals Dick Berlijn in zijn lezing duidelijk maakte. Als lector Weerbare Democratie aan hogeschool Saxion ben ik me bewust van de druk op democratieën wereldwijd. Ons lectoraat doet al jaren praktijkgericht onderzoek naar fenomenen die onze democratische rechtsstaat onder druk zetten, zoals corruptie, polarisatie, complotdenken, anti-institutioneel geweld en de rol van Big Tech en sociale mediaplatforms. Dit doen we zowel ver weg in Jemen, Albanië, Aruba als ook dichtbij in diverse Nederlandse gemeenten, provincies en waterschappen. In de afgelopen anderhalf jaar zijn er verschillende relevante onderzoeksrapporten verschenen die deze fenomenen in samenhang beschrijven. In plaats van maatschappelijke onrust, onbehoorlijk bestuur, (affectieve) polarisatie en anti-institutionele sentimenten als afzonderlijke fenomenen te zien, is er steeds meer bekend over hoe deze fenomenen elkaar beïnvloeden en daarom in samenhang begrepen moeten worden.

Democratie is een door mensen bedacht concept

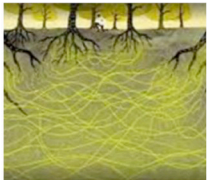
Zo verscheen in 2023 het Rapport Adviescommissie Versterken Weerbaarheid van de Democratische Rechtsorde 'Koester de Democratie' (2023) waar ook wij aan hebben bijgedragen. Onder leiding van voorzitter Ahmed Marcouch doet de commissie een dringende oproep om de democratische rechtsorde weer voor iederéén te laten werken. De commissie constateert dat mensen worden weggeduwd uit de democratische rechtsorde. Er zijn inwoners die systematisch benadeeld worden door de manier waarop de democratische rechtsorde momenteel functioneert. Zó ernstig benadeeld worden dat de sociale grondrechten die de Grondwet benoemt (zoals het recht op huisvesting, bestaanszekerheid, sociale zekerheid, gezondheidszorg en onderwijs) niet worden waargemaakt. Deze mensen ervaren niet dat de democratische rechtsorde voor hen werkt.

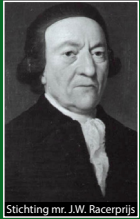
<p>Oldenzaal, 9 oktober 2024</p> <p>Weerbare democratie</p> <p>Een reactie op de J.W. Racerlezing</p> <p>Lectoraat Weerbare Democratie</p> 		<p>Democratie en rechtsstaat: geen rustig bezit</p> <ul style="list-style-type: none">- Rapport Adviescommissie Versterken Weerbaarheid van de Democratische Rechtsorde (2023)- Rapport Staatscommissie Rechtsstaat (2024)- International Civic and Citizenship Education Study (ICCES) (2023)
1	2	

Dat komt door de resultaten van het beleid, maar ook door hoe besluiten tot stand komen en wie daarbij betrokken en bepalend zijn (2023:7). Ook concludeert de commissie dat de maatschappelijke dialoog over identiteits- en verdeelvraagstukken wordt belemmerd door affectieve polarisatie. Mede als gevolg van het uitsluiten en wegduwen van mensen ontstaat er veel frustratie in de samenleving. Sommige burgers radicaliseren. Het anti-institutionele extremisme, waarbij aan een elite kwaadwillende bedoelingen worden toegeschreven, is een bedreiging voor de democratische rechtsorde. Breder is het risico dat affectieve polarisatie optreedt: het groter worden (of opvallend groot zijn) van 'wij versus zij'-gevoelens tussen (groepen) burgers met verschillende opvattingen over maatschappelijke en politieke kwesties (2023:7). Een derde risico voor de democratische rechtsorde is de toename van de georganiseerde criminaliteit en bedreigingen. De vermenging van de onder- en bovenwereld en het extreme geweld tegen mensen die de georganiseerde misdaad bestrijden, vormen een ondermijning van de democratische rechtsorde (2023:8).

Op 10 juni 2024 overhandigde de Staatscommissie Rechtsstaat haar adviesrapport 'De gebroken belofte van de rechtsstaat - tien verbetervoorstellen met oog voor de burger' aan burgers, de regering, het parlement en de rechtspraak. Na de Toeslagenaffaire kreeg de Staatscommissie de opdracht om vanuit het perspectief van de burger het functioneren van de rechtsstaat te analyseren en voorstellen te doen ter verbetering. Lange tijd leefden we in de veronderstelling dat Nederland het toonbeeld was van een sterke democratische rechtsstaat. Inmiddels weten we dat dit geen verworvenheid is die zichzelf wel redt: democratie is een werkwoord waarvoor we ons elke dag actief moeten inzetten. Dit bleek ook uit het onderzoek naar burgerschap onder jongeren in 24 landen, de 'International Civic and Citizenship Education Study (ICCS)' uit 2023.

<p>Weerbare Democratie</p> <p>Een staatsvorm of samenleving die in staat is terug te veren na een impactvolle gebeurtenis, die mee gaat met de tijd, zich indien nodig versterkt en anticipeert op wat komen gaat.</p> <p>Terugverven, innoveren en anticiperen</p> <p>Functioneert de democratie voor iedereen?</p> <p>Koester de democratie! Een dringende oproep om de democratische rechtsorde weer voor iedereen te laten werken</p> <p>Eindrapportage</p> <p><small>Stichting mr. J.W. Racerprijs</small></p> <p><small>SAXION</small></p> <p>3</p>	<p>Perspectieven op democratie</p> <p><small>SAXION</small></p> <p>4</p>
--	--

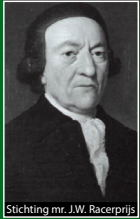

De kennis van Nederlandse leerlingen over burgerschap en de democratische rechtsstaat ligt op het internationale gemiddelde, maar beduidend lager dan in vergelijkbare landen zoals de Scandinavische landen en de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen. Net als in veel andere landen is de kennis van leerlingen in Nederland lager dan zes jaar geleden, toen dit onderzoek ook werd uitgevoerd.

Maar wat is nou eigenlijk een weerbare democratie?

Onder weerbare democratie versta ik een democratie die terugveert na een impactvolle gebeurtenis, die meebeweegt met de tijd, innoveert en anticipeert op wat komen gaat. Als ik aan de democratie denk, zie ik altijd het beeld van een sterke Griekse tempel voor me. Dit komt mede omdat ik tussen 2010 en 2012 onderzoek heb gedaan naar het Nationaal Integriteitssysteem (NIS) van Nederland in opdracht van de NGO Transparency International (TI). De methodiek van het NIS wordt weergegeven als een Griekse tempel. Dit onderzoek, uitgevoerd voor een NGO die zich wereldwijd inzet tegen corruptie, maakte deel uit van een pan-Europese studie naar de integriteitssystemen van verschillende landen. Het NIS is een methodiek ontwikkeld door TI, waarbij maatschappelijke normen en waarden het fundament van de samenleving vormen. Dit fundament moet robuust genoeg zijn om er stevige instituties op te bouwen. Deze instituties variëren van de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht tot de Nationale Ombudsman, Algemene Rekenkamer, politieke partijen, media en het maatschappelijk middenveld. Enkel wanneer deze instituties (pijlers) elk voldoende hun rol vervullen, is er sprake van een set aan checks and balances die het democratisch systeem krachtig maken. Wanneer het fundament broos wordt of een pijler zijn rol niet vervult, zullen instituties door het fundament zakken of andere instituties in hun val meenemen. Wanneer alles functioneert zoals bedoeld, is er sprake van een robuust dak waarop grote maatschappelijke doelen als welzijn, duurzame ontwikkeling en rechtsstatelijkheid tot bloei komen. Het mooie aan dit beeld is het holistische, systemische karakter ervan.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

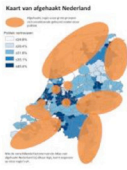

Alles reageert op elkaar, en een democratie vraagt dus om deze integrale benadering.

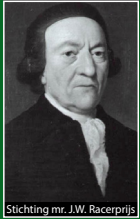
Dit neemt niet weg dat ik ook tegen tekortkomingen van de methode ben aangelopen. Terwijl ik onderzoek deed, stuitte ik op talloze informele verbanden tussen de verschillende instituties. Zo onderzocht ik de wijze waarop politieke partijen functioneren, maar realiseerde ik me al snel dat het moeilijk is om politieke partijen en hun vertegenwoordigers als een afgebakend geheel te zien. Er waren tal van oud-politici die vanwege hun ervaring en netwerk binnen andere instituties een rol vervulden als commissaris, toezichthouder of adviescommissielid. Dit riep bij mij vragen op over de manier waarop informele netwerken ons systeem van checks and balances versterken of juist verzwakken.

Het idee van democratie als Griekse tempel was bruikbaar maar ook beperkt door het statische karakter ervan; het was democratie gezien vanaf de teken- tafel. Het beeld van het 'Wood Wide Web' deed meer recht aan democratie als levend systeem. Het Wood Wide Web (een netwerk van bomen) is een ontdek- king van biologen die al langer wisten dat bomen niet solistisch leven maar elkaar opzoeken en gemeen- schappen vormen. Lange tijd is 'gedrag' boven de grond bestudeerd, maar inmiddels is duidelijk dat vooral ondergronds gewerkt wordt aan weerbaar- heid. Samen vormen ze een sterk geheel en dankzij geavanceerde schimmel- draden kunnen ze elkaar waarschuwen voor dreigingen als parasieten of droog- te en zwakkere bomen voorzien van voedingsstoffen om sterker te worden. Met dit beeld voor ogen ben ik opnieuw onze democratie gaan bestuderen.

Het was democratie gezien vanuit de tekentafel

Daarbij heb ik me gericht op de rol van sociale netwerken. Kijkend naar weten- schappelijke publicaties, viel het mij op dat zo'n 90 procent van hetgeen ge- schreven is over sociale netwerken, gaat over sociale netwerken als hulpbron,

<p>Buitenstaanders en gevestigden</p> <p>7</p>	<p>Ontzuiling en de gevolgen voor de democratie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gedeeld narratief - De representatieve en maatschappelijke democratie waren overzichtelijk en transparant - Belangenbehartiging via de haartaten <p>Na de ontzuiling, opkomst van het kapitalisme, neoliberalisme en meritocratisch denken</p> <p>Minder burger steeds meer klant</p> <p>8</p>
---	---

als vorm van sociaal kapitaal. Mijn interesse in de functie van sociale netwerken mocht dan ingegeven zijn door het NIS-rapport, in mijn praktijkgericht onderzoek stuitte ik steeds vaker op ontaarde netwerken. Sociale netwerken, veelal in een gemeentelijke context, die aanvankelijk een vorm van sociaal kapitaal vormden maar uiteindelijk ook de voedingsbodem bleken voor corruptie en andere integriteitschendingen.

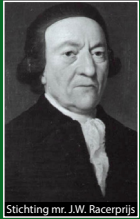
Dit was de start van wat later mijn promotieonderzoek zou worden met de titel 'Netwerkcorruptie: **Wanneer Sociaal Kapitaal Ontaardt**' (2019).

Voordat ik daar verder op inga, sta ik graag even stil bij de actualiteit. Twee concrete voorbeelden die duidelijke maken dat de democratische rechtsstaat niet functioneerde zoals bedoeld, zijn wat mij betreft de Toeslagenaffaire en Aardgaswinning in Groningen. Over beide casussen en de parlementaire onderzoeksrapporten die hierover verschenen zijn, is al het nodige gezegd en geschreven. Het ontbreekt mij aan tijd om vandaag recht te doen aan de robuustheid van de rapporten. Als ik vanuit mijn expertise naar beide zaken kijk, dan valt mij vooral op dat in beide situaties checks and balances onder druk zijn komen te staan door informele netwerken.

Zo reageerde de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State achteraf dat zij als onafhankelijk rechter. *"te dicht op de overheid had gezeten, zich simpelweg niet kon voorstellen dat de overheid blaam trof in de geschillen met burgers"*. De hoogste ambtenaar van het ministerie van Economische Zaken schetste in het onderzoek naar de Aardgaswinning een beeld van een ongelijk speelveld waarbij de bazen van Shell en Exxon Mobil altijd welkom waren op de departementen en in het Torentje van Rutte, terwijl de Groningse inwoners en bestuurders niet gehoord werden wanneer zij gezamenlijk aan de bel trokken over de onveilige leefsituatie als gevolg van de gasboringen. Als gevolg van informele vriendschappelijke contacten van sleutelfiguren ontstond er een ongezonde

9

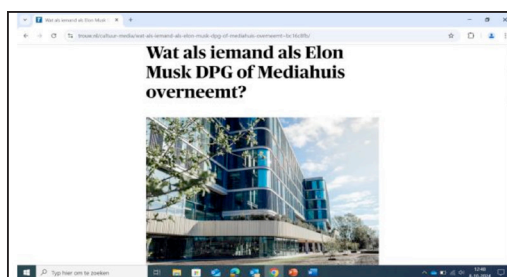
10

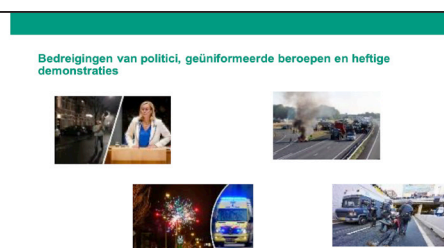
bestuurscultuur die de onafhankelijkheid van onze democratische instituties onder druk zette. Om met de woorden van hoogleraar Bestuurskunde, Caelesta Braun, te spreken:

“Er zijn te veel maatschappelijke belangen die zich onttrekken aan het oog van het Nederlandse bestuur. We moeten ongekende belangen gekend maken.” (2023). Braun laat daarbij zien dat er gevestigde partijen zijn die hun belangen doorgaans goed kenbaar weten te maken aan politiek en bestuur, vaak via besloten ‘overlegtafels’ waar de samenleving geen zicht op heeft. Het geeft te denken over de rol van informele netwerken binnen onze democratie. Wie zit in welke netwerken en welke rol spelen netwerken op het denken en doen van netwerkleden. Waarom spreken we over goed bestuur, integriteit en weerbaarheid zonder dat we de invloed van netwerken expliciteren?

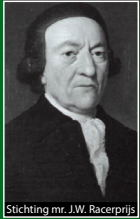
In 2023 verscheen het SCP Rapport **‘Eigentijdse Ongelijkheid. Een postindustriële klassenmaatschappij’**. Dit rapport onderzoekt de mate waarin Nederlanders beschikken over sociaal kapitaal als hulpbron. Uit het rapport blijkt dat grofweg een derde van de Nederlanders over een grote hoeveelheid sociaal kapitaal beschikt. Hierbij wordt gedoeld op formele en informele netwerken waarop je als mens kunt terugvallen en waar jouw belang of perspectief gehoord wordt. Ongeveer een vergelijkbaar percentage Nederlanders beschikt over nauwelijks tot geen sociaal kapitaal. Dit zijn mensen die in hun eigen omgeving geen vangnet kennen en wiens belangen niet gekend worden via de lijn van informele netwerken. Zie hier ‘De Kloof’ in optima forma. Het SCP concludeert dat de mate waarover iemand over sociaal kapitaal beschikt samenhangt met omvang van iemands persoonlijk, cultureel en economisch kapitaal. Daar waar de één makkelijk kan netwerken en over netwerken beschikt, is het voor de ander een grote drempel die de kansen om maatschappelijk te slagen hindert en beperkt. Dit in samenhang bezien met Braun’s **‘Ongekende Belangen’** en het rapport **Koester de Democratie**.

11

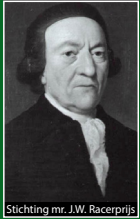
12

Een dringende oproep om de democratische rechtsorde weer voor iederéén te laten werken' was voor mij een extra motivatie om de weerbaarheid van de democratie te beschouwen met een netwerkperspectief. Daarbij vraag ik ook nog aandacht voor de 'Atlas van Afgehaakt Nederland'. 'Over Buitenstaanders en Gevestigden' uit 2021 die laat zien dat er grote verschillen bestaan tussen mensen, regio's, gemeenten en wijken in Nederland. Bruisende gebieden naast krimpgebieden, wijken met mensen met relatief veel sociaal en financieel kapitaal naast wijken met mensen met relatief weinig kapitaal. De Atlas laat zien dat het land op een complexe manier ongelijk verdeeld is. Bepaalde (groepen) mensen en bepaalde plekken hebben meer kansen en ontwikkelingsmogelijkheden en worden beter gerepresenteerd in politiek en samenleving.

Eén van de verklaringen voor deze ongelijkheid is te vinden in de ontzuiling. Hoewel ik vandaag geen pleitbezorger ben voor een nieuw soort zuilenmaatschappij, bekruipt mij soms wel het gevoel dat we het goede van de zuilen na de ontzuiling zijn kwijtgeraakt. De transitie van een verzuilde samenleving naar een netwerksamenleving heeft niet voor iedereen goed uitpakt. In dit proces hebben liberalisering, individualisering, globalisering en het meritocratisch denken een steeds zwaarder stempel gedrukt op de vormgeving van de samenleving. Waar je vroeger als socialist, liberaal, protestant of katholiek in een zuil werd geboren en waar men naar elkaar omkeek en belangen van onderop naar boven doorsijpelden, moet je nu in de netwerksamenleving zelf je medestanders zien te vinden. De zuilen vormden het sociaal kapitaal waarbij de top en de haarvaten via het verenigingsleven, de vakbond en de kerk nog met elkaar in verbinding stonden. De belangenbehartiging liep via de zuil en een ieder wist van het bestaan van de zuilen. Je zou kunnen zeggen dat de zuilen daarmee een grotere democratische legitimering kenden dan de huidige informele netwerken die veelal horizontaal zijn en minder transparant.

<p>Affectieve polarisatie</p> <p>SAXION</p> <p>13</p>	<p>Op zoek naar een nieuwe tribe</p> <p>SAXION</p> <p>14</p>
---	---

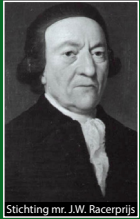

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Zojuist vertelde ik al even over de netwerkontaarding die ik in mijn promotie-onderzoek heb onderzocht. Ik doel hiermee op informele netwerken, veelal homogeen van samenstelling, waarbij de leden een vergelijkbaar mens- en wereldbeeld hebben, dezelfde taal spreken, zich loyaal en solidair voelen en waarbij een principe van wederkerigheid geldt: jij bent er voor het netwerk en het netwerk is er voor jou. In de basis een mooi voorbeeld van gemeenschapszin. Dankzij het netwerk krijg je meer voor elkaar dan in je eentje.

Het ultieme voorbeeld van het psychologische principe van **'The Need to Belong'**, de emotionele behoefte van ons allemaal om bij een specifieke groep te horen. Wat ik waarnam in mijn onderzoek is dat dit soort informele netwerken kantelpunten kennen waarbij ze verworden van sociaal kapitaal naar netwerkcorruptie. Ik doel hierbij op het proces waarbij netwerkliden hun rollen (onbewust) misbruiken ten faveure van het netwerkbelang. Omdat er niet direct sprake is van zelfverrijking en omdat de leden zich zo sterk identificeren met het netwerk wordt het corrumperende gedrag dat zij gezamenlijk op gang brengen niet altijd waargenomen. Het netwerk sluit zich en er geldt een absolute norm van solidariteit, loyaliteit en wederkerigheid. Omdat het hier veelal om sleutelfiguren gaat met aanzienlijke macht en invloed, ontstaat er een ongelijk speelveld. Ik wil verre blijven van termen als elite en klassenjustitie omdat ik niet zozeer een vooropgezet plan zie. Wel constateer ik dat binnen onze netwerksamenleving sommigen mee kunnen komen en anderen niet. We denken divers te zijn maar ondertussen verkeren we permanent in onze eigen bubbels. In de rapporten die ik in de inleiding aanhaalde, werd ook de nadruk gelegd op het uitsluitingsmechanisme dat in onze democratie is ontstaan. Een lager publiek vertrouwen, anti-institutionele sentimenten en affectieve polarisatie zijn hiervan het gevolg. Dit is koren op de molen van populistische partijen die beloven met snelle oplossingen te komen, daarbij opkomend voor individuen die zich nu niet gehoord en gezien voelen.

<p>Betonrot</p> <p>Fenomenen die op elkaar ingrijpen en zo de betonrot vormen die het fundament van de democratie, rechtsstaat en samenleving aantast.</p> <p><small>SAXION</small></p> <p>15</p>	<p>Het belang van (internationaal) onderwijs</p> <p><small>SAXION</small></p> <p>16</p>
--	---

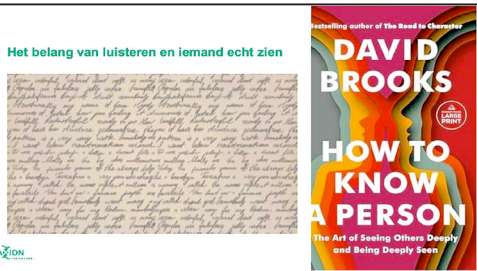

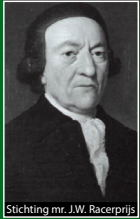
Helaas weten we op basis van voorbeelden uit eigen land en de landen om ons heen, dat het beloven van 'gouden bergen' vaak neerkomt op kiezersbedrog en verdere uitholling van de democratische rechtsstaat betekent. Democratische waakhonden als wetenschappers, rechters en journalisten worden doelbewust in twijfel getrokken door populisten. Belangrijke grondrechten als het recht op demonstratie wordt na verkiezingswinst verder ingeperkt en subsidies aan maatschappelijke organisaties snel ingetrokken. Zo maar een greep uit het standaard repertoire van autoritaire leiders.

Dit is in zichzelf een zorgelijke ontwikkeling die een grote mate van weerbaarheid vraagt van burgers, instituten en de samenleving als geheel. Wat het helemaal problematisch maakt is de steeds grotere invloed van Big Tech en de sociale mediaplatforms. Wat eens mooie technologieën en platforms waren die informatie voor een breed publiek beschikbaar stelden en mensen op grote afstand en op elk moment met elkaar kon laten communiceren, lijken nu de democratie verder uit te hollen. De wijze waarop algoritmes op basis van onze digitale profielen bepalen wat wij aan informatie te zien krijgen, terwijl we denken nog steeds zelf regie te hebben op onze online zoektocht naar informatie, is in wijze een grove schending van onze autonomie.

Wat eens een abstracte discussie over de cookiewetgeving was is nu een serieus maatschappelijk debat geworden over hoe Big Tech allesbepalende invloed heeft op verkiezingen en oorlogen. Ik noem het wel eens Burgerschap 3.0: hoe houden we onszelf staande in een steeds verder algoritmiserende samenleving waar ieder zijn eigen waarheid heeft? Hoe kan een gezonde democratische besluitvorming plaatsvinden wanneer we geen feiten of werkelijkheid meer met elkaar delen?

We zijn als burger, overheid en samenleving afhankelijk geworden van de diensten en applicaties van een handjevol techreuzen die enkel het belang van aandeelhouders behartigen en lak hebben aan belangrijke democratische

<p>Het belang van superhelden</p> <p>17</p>	<p>Het belang van luisteren en iemand echt zien</p> <p>18</p>
---	--

Stichting mr. J.W. Racerprijs

waarden. Wie had ooit gedacht dat de micopolitical targeting van Big Tech op het Engelse lectoraat tot een Brexit zou leiden of dat de satellieten van Elon Musk van cruciaal belang zouden zijn in de oorlog tussen Rusland en Oekraïne? Om nog maar niet te zwijgen over de invloed van Elon Musk op de uitkomst van de Amerikaanse presidentsverkiezingen als Elon Musk DPG of het Mediahuis zou overnemen? Dagblad Trouw durfde die vraag het afgelopen jaar als kop op te nemen.

Wat als iemand als Elon Musk DPG of Mediahuis overneemt?

belang zouden zijn in de en Oekraïne? Om nog maar invloed van Elon Musk op de rikaanse presidentsverkiezingen als Elon Musk DPG of het Mediahuis zou overnemen?

Reijer Passchier en Marleen Stikker waarschuwen ons al tijden over het belang van digitale autonomie oftewel het terug zeggenschap krijgen over het internet en de digitale infrastructuur om zo de democratie te beschermen.

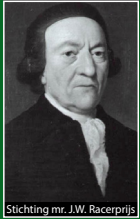
Dit is best een uitdaging want de producten van Big Tech zijn zo gebruiksvriendelijk én verslavend. Zo zie ik dat laaggeletterden nu hun eigen bezwaarschrift kunnen schrijven omdat hiervoor enkel een paar prompts nodig zijn. Bezwaarschriftencommissies zijn verheugd omdat zij dankzij diezelfde LLM nu generatieve AI kunnen gebruiken om hun antwoord op bezwaar te schrijven. Voor de korte termijn lijkt dit een win-win, maar willen we op de lange termijn als norm dat overheid en burger via AI communiceren? Dit lijkt haaks te staan op één van de aanbevelingen van de Staatscommissie Rechtsstaat die toch echt het belang van meer persoonlijk contact tussen overheid en burger voorschreef.

Uit ons praktijkgericht onderzoek zien wij dat de Afgehaakten, de Buitenstaanders en allen die weinig tot geen analoge sociale contacten hebben, eerder hun toevlucht nemen tot het internet, op zoek naar hun nieuwe tribe. Op de online platforms vind je gelijkgestemden, waarmee je informatie kunt uitwisselen, je omkijkt naar elkaar en met wie je je identificeert. In de basis is dit een mooi alternatief voor contact in levende lijve, maar in feite treden ook hier, mede

19

20

ingegeven door de sturende algoritmes, echokamers en filterfuiken, dezelfde mechanismen in werking. Je treft er steeds meer gelijkgestemden, deelt en ontvangt dezelfde informatie, voelt je betrokken bij de online gemeenschap maar verkeert steeds meer in een eigen bubbel. Deze bubbels raken andere bubbels niet en van brede sociale cohesie lijkt dan weinig sprake.

De bedreigingen van politici, geüniformeerde beroepen en de heftige demonstraties die we de afgelopen jaren zagen zijn voor een deel het gevolg van deze bubbels, de maatschappelijke onvrede, de affectieve polarisatie en het negatieve vliegwielt zijn eigen waarheid lijken moeilijk te ontdekken op de wijze waarop de

**Wie draagt
nou eigenlijk
de democratie?**

van Big Tech. Een ieder lijkt te hebben, echt en nepnieuws onderscheiden. Zo gezegd helpt online omgeving nu werkt niet

bij het verstevigen van onze democratie. Ik vraag me regelmatig af: "Wie draagt nou eigenlijk de democratie?" Wie wil er nog politiek actief worden in het huidige tijdsgewricht?

We moeten alles op alles zetten op volksvertegenwoordigers en politiek bestuurders zo toe te rusten dat zij zich gesteund voelen in het terug herwinnen van publiek vertrouwen, dit zonder kramp of angst voor hun eigen sociale veiligheid.

Ik kom langzamerhand tot een afronding. Het verhaal over de weerbare democratie is serieus. Dick Berlijn heeft ons aan de hand van zijn persoonlijke en professionele leven meegenomen langs bepalende gebeurtenissen in de geschiedenis van ons democratie. Op verschillende momenten zijn wij als burgers met onze neus op de feiten gedrukt van de kwetsbaarheid van democratie. De democratie kent vrijheden die misbruikt kunnen worden om dezelfde democratie uit te hollen. De geschiedenis leert dat democratische erosie in kleine stapjes gebeurt. Laten we onze voelsprietten blijven uitsteken voor vege

Het belang van regulering Big Tech en oprichting Superdata Autoriteit

SAXION

21

Over het belang van het gezonde conflict

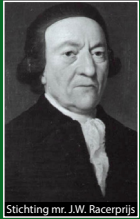
Huizinga's *Homo Ludens* (1938)

- Een weerbare samenleving kan niet zonder gezond conflict en schuren;
- Macht en tegenmacht is nodig;
- Eversals vertrouwen en wantrouwen;
- Maar altijd op de bal en niet op de persoon;
- En zonder in 'wij/zij'-denken te belanden.
- De weerbare democratie stoelt op weerbare burgers

Psychiater en dominee zoeken een manier voor de samenleving

SAXION

22

tekenen van antidemocratische tekenen. Zoals altijd is er voor de grote opgave van de weerbare democratie geen quick fix. Laaghangend fruit is wat mij betreft het reguleren van Big Tech en vol inzetten op digitale autonomie. Dit kan alleen effect hebben wanneer we ook kritisch naar onszelf en ons digitale gedrag kijken. Wat liken we of delen we zonder zeker te zijn of het waar is? Hoe komen we zelf tot een objectieve oordeelsvorming? Hoe zorgen we ervoor dat we ook informatie lezen die buiten onze bubbel ligt?

Vanuit ons lectoraat zetten we stevig in op het voorkomen van ondermijning en het werken aan goed bestuur. Een rode draad hierbij is het werken aan een netwerkbewustzijn van onze volksvertegenwoordigers, bestuurders en ambtenaren. In welke netwerken zijn zij actief en in hoeverre helpen de netwerken om ongekende belangen gekend te maken?

Ik put zelf veel hoop uit het werken met jongeren. Ik zie in tegenstelling tot mediaberichtgeving wel veel idealisme bij onze studenten en een gretigheid om later werk te doen dat ertoe doet. Daarbij wil ik een lans breken voor uitwisselingsprogramma's zoals het EU Erasmusprogramma. Deze programma's zorgen echt voor een perspectievenwisseling en verbinding tussen Europese studenten op

veilige samenleving het enorm belangrijk den op het podium mr. J.W. Racer cen- dat stond voor

Ik zie in tegenstelling tot mediaberichtgeving wel veel idealisme bij onze studenten

thema's als goede zorg, en rechtsstaat. Ook vind ik dat we nieuwe superhel- hijsen. Vandaag stond traal. Een historisch figuur echtvaardigheid en het

omkijken naar die ander. Wie zijn de Racers van vandaag? Wie zijn een voorbeeldfunctie voor jongeren? Denk hierbij aan Boyan Slat van de Ocean Cleanup die nog tijdens zijn studie met een eigen uitvinding de wereld over trok om de oceanen te ontdoen van plastic. Of wat dacht je van Lesha Bosman van Stichting Lopend Buffet die groepen in de samenleving die weinig gehoord worden via burgerjournalistiek of een kunstproject een podium geeft om hun verhaal te vertellen en ze met elkaar te verbinden?

Tot slot nog een pleidooi voor het denken in termen van **'Goed Voorouderschap'** (Krznarzic) oftewel wat de generaties na ons nodig hebben: betere voorouders. Roman Krznaric benadrukt in zijn boek 'De goede voorouder' het belang van empathie voor toekomstige generaties, die nog geen stem

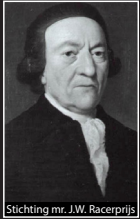

hebben in onze huidige democratische systemen. Dit idee daagt ons uit om verder te kijken dan de kortetermijnbelangen en de morele en democratische implicaties van onze beslissingen te overwegen. Veel democratieën benaderen langetermijnproblemen vaak als technische of economische vraagstukken. Door deze kwesties ook als morele en democratische vraagstukken te zien, zijn we beter in staat duurzame en rechtvaardigere oplossingen te vinden. En als een aspect daarbij belangrijk is, is het de aanwezigheid van duurzame gemeenschappen. Gemeenschappen zoals beschreven door Floor Ziegler en Teun Gauthier in hun boek 'Een wereld vol gemeenschappen' (2023) waarbij ze putten uit concrete voorbeelden van dorpen en steden waar bewoners samenkomen om hun omgeving mooier, duurzamer en meer verbonden te maken. Ze starten een energiecoöperatie en gebruiken de winst – een miljoen euro per jaar – om sociale woningen te bouwen. Ze organiseren zelf de zorg, waardoor ouderen veel langer in het dorp kunnen blijven wonen. Daarnaast transformeren ze een oude asfaltfabriek tot een ontmoetingsplek met ambachtelijke bedrijven, culturele activiteiten en horeca. Wat mij betreft hoopvolle voorbeelden van denkers met doenkracht die staan voor collectieve langetermijnbelangen.

Ik wil de mr. J.W. Racerstichting van harte bedanken voor de organisatie van dit grandioze evenement. Het was een prachtige eerste editie van de mr. J.W. Racerlezing. Het verhaal van Dick Berlijn zal ons nog lang heugen en heeft ons allen beroerd, maar afgaand op de lichaamstaal die ik vanaf hier waarneem in de zaal, ook geactiveerd. En nu is het tijd om democratische dingen te gaan doen. Ik dank u hartelijk.

Mr. dr. Willeke Slingerland

Stichting mr. J.W. Racerprijs

SAMENSTELLERS:

Bestuur stichting mr. J.W. Racerprijs.

voorzitter; **Jan Weierink.**

secretaris/penningmeester; **Michiel Bloemen**

bestuurslid; **Alwie Semmekrot**

bestuurslid; **Jan Mistrat Haarhuis**

bestuurslid; **Jos Ikink**

bestuurslid; **Albertjan Peters**

Teksten:

Dick L. Berlijn.

oud commandant der strijdkrachten

mr. dr. Willeke Slingerland,

co-referent, lector Weerbare Democratie

Professor (Applied Research) Resilient Democracy

mr. dr. Frans-Jozef van der Vaart,

dagvoorzitter

9 oktober 2024

Locatie:

Vereeniging De Grootte Sociëteit

Marktstraat 15, 7571 ED Oldenzaal

voor meer informatie kijk op onze website:

www.societeit-oldenzaal.nl

Stichting mr. J.W. Racerprijs

In 2016 hebben de Vereeniging de Grootte Sociëteit en de St. J.W. Racer Huis de mr. J.W. Racerprijs ingesteld. In 2019 werd deze prijs voor de tweede maal uitgereikt. De leden van de Vereeniging de Grootte Sociëteit hebben op 17 maart 2022 in de ALV. besloten een aparte stichting in het leven te roepen en op 7 juni 2022 is de stichting mr. J.W. Racerprijs opgericht. Deze stichting heeft als doel het onderhouden en uitdragen van het gedachtegoed van mr. J.W. Racer en elke drie jaar de mr. J.W. Racerprijs toe te kennen en uit te reiken.

Begin 2025 verschijnt een wetenschappelijke uitgave van de belangwekkende lezingen "Weerbare Democratie" - Dick Berlijn en Willeke Slingerland - bij WJS uitgevers - Den Haag.

DE MR. J.W. RACERPRIJS

Het gedachtegoed van J.W. Racer verdient het om blijvend onder de aandacht gebracht te worden.

Niet alleen met het behouden van zijn voormalig woonhuis en met een standbeeld, maar ook met het instellen van de mr. J.W. Racerprijs.

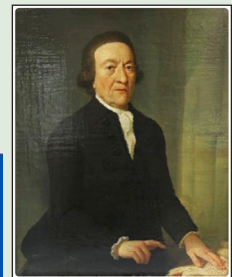
Racer was niet alleen verdediger van de belangen van de minder bedeeden, hij hechtte ook waarde aan de zorgvuldige vastlegging van historisch relevante documenten en beelden.

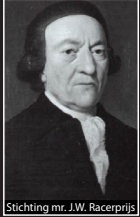
Zo verbinden we het verleden via het heden met de toekomst.

De verhalen van Twente zijn de moeite waard om opgetekend en verteld te blijven worden. Zoals mr. J.W. Racer dat ook deed.

Sinds 2016 wordt de prijs uitgereikt aan iemand die zich als historicus, jurist of op politiek-bestuurlijk vlak verdienstelijk heeft gemaakt voor Twente. De winnaar krijgt een kleine kopie van het beeld dat van Racer in Oldenzaal staat.

Vanaf 2022, het jaar waarin de Vereeniging de Grootte Sociëteit haar 125-jarig bestaan viert, wordt de prijs telkens elke drie jaar uitgereikt waardoor het gedachtegoed van mr. J.W. Racer meer bekend wordt.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

De stichting mr. J.W. Racerprijs en haar activiteiten.

Jan Willem Racer (1736-1816) was een belangwekkende denker over en ontwikkelaar van regelgeving in een revolutionaire periode van onze geschiedenis. Een periode waarin de basis werd gelegd voor de democratie zoals wij die nu kennen. Hij was burgemeester en Statenlid.

Hij presteerde dat naast een zeer drukke praktijk als advocaat gedurende 57 jaar. Daarbij verdedigde hij zeer uiteenlopende partijen.

Zijn bestuurlijk-politieke strevingen waren gebaseerd op zienswijzen die hun oorsprong vonden in de Verlichting. De machtigen moesten kritisch worden beoordeeld, de gewone man beschermd. Er moest een nieuwe verhouding worden gezocht tussen burger en staatsmacht (of daarvan afgeleide regionale en lokale machthebbers). Hij deed dat op basis van gedegen onderzoek. Zo was hij niet alleen van groot belang voor de boeren, de kleine burgers en de kleine steden in Overijsel. De drosterechten werden door zijn inspanningen afgeschaft, ijkrecht en jachtrecht werden gedemocratiseerd.

Op een heel moderne manier droeg hij lokaal bij aan burgerbetrokkenheid bij het stadsbestuur van Oldenzaal via een burgercommissie. Met zijn acties en publicaties leverde hij belangrijke informatie voor de revolutionaire denker Jan Derk van der Cappellen van de Pol en in diens verlengde Thorbecke.

Sinds 2016 reikt de stichting daarom de mr. J.W. Racerprijs uit aan publicisten die zich hebben verdiept in onderwerpen uit het brede gebied van regionale verhoudingen, ontwikkelingen in het recht en regionale geschiedenis. Ook zij die op andere wijzen aan opinieontwikkeling hebben bijgedragen op de terreinen waar Racer zich bewoog, komen voor de prijs in aanmerking.

Als een belangrijke nieuwe activiteit organiseert de stichting sinds 2024 de **mr. J.W. Racerlezing**. Een spreker wordt uitgenodigd om tegen de achtergrond van het gedachtengoed van Racer zicht te bieden op huidige bestuurlijke en maatschappelijke vraagstukken in relatie tot onze democratie.

Onder het motto:

Weerbare Democratie.

Daar is alle aanleiding toe in een steeds complexere wereld met moeilijk af te remmen effecten van individualisering en marktwerking, polarisatie en groeiende weerstand tegen overheids-handelen.

Op 9 oktober 2024 sprak **Dick Berlijn**, oud-commandant der Strijdkrachten, de eerste lezing uit. Als co-referent trad op mr. dr. **Willeke Slingerland** lector Weerbare Democratie aan de Saxion Hogeschool.

A.P. 19/12/2024